DISSERTATIO MEDICA INAUGURALIS

De

IRIDE

QUAM

DIVINO SUB PRÆSIDIO
CONSENSU GRATIOSI
ORDINIS MEDICORUM
IN
ILLUSTRI NORICORUM LYCEO
PRO LICENTIA
SUMMOS IN MEDICINA HONORES
ET PRIVILEGIA DOCTORALIA
SOLENNI RITU IMPETRANDI
PUBLICE VENTILANDAM
PROPONIT
ad d. Junij A. O. R. CIↃIↃ CCX.

M. ALBERTUS HEERING
Wertha-Nor.

TYPIS IOD. GUIL. KOHLESII, ACAD. TYPOGR.

PROOEMIUM.

Ateria Medica non uno nomine ſimilis eſt exercitui. Magna multitudo militum eſt exercitus: Materia Medica pariter innumeras penè res complectitur, ad debellandos humani corporis affectus comparatas. Exercitus in ſuas dividitur Legiones, Cohortes, Turmas, nec minus Medicamenta in ſuas diſtribuuntur claſſes atque ordines ſpecialiores. Quemadmodum verò exercitus alicujus robur non tàm è copia quàm virtute militum æſtimari ſolet: ita remediorum non tam multitudo quàm delectus commendari meretur. Porrò uti Duces exercituum plus confidunt militibus veteranis, & quorum virtus ſæpe variis in occaſionibus enituit, quam recentibus & nondum ſatis exercitatis: Sic Medici prudentes auxilia præferunt quorum explorata Virtus, & à multo jam tempore conſtantibus experimentis comprobata exiſtit. Hæc ſunt quibus inſtructus Naturæ Miniſter aggreditur morbos tanquàm hoſtes ejus, & ſæpe cum exigua manu plures feliciter proſternit. Hæc ſunt laudatiſſima illa polychreſta, quorum tàm multiplex quàm certa deprehenditur utilitas, eò magis æſtimanda, quò antiquius inſimul celebrata. Horum in Ordine haud infimo ſtat loco IRIS, *medicamentum & antiquum, & efficax, & polychreſtum quod etiam* Dioſcorides *ex omnibus Materiæ Medicæ ſpeciebus in prima quaſi acie primùm collocavit. Satis proinde dignum* Thema Diſſertationis Inauguralis *præbere mihi videtur: cujus elaboratio ut benè ſuccedat, Divinum auxilium votis atque precibus meis efflagito.*

§. I.

QUod *Iris arcum cœlestem*, meteorum istud aëreum, emphaticum, diversicolor significet, non minus notum est, quam id, quod nonnullæ res aliæ, ob qualemcunque illius similitudinem eodem nomine indigitentur. Sic *Iris* habetur *in oculo*: Sic gemma quædam: Sic plantæ genus appellatur *Iris*, à cœlestis arcus similitudine, quam flores ejus quodammodo referunt, veluti hoc etymon diserte statuit a) *Dioscorides*. Hujus plantæ tam *natuturalem* quam *medicam historiam* (cœteris omnibus missis quibus nomen Iris competit) evolvere decrevi. *Onomatologiam* equidem prolixius tractare non est animus, cum id ab aliis, præsertim *Caspparo Baubino* b) factum jam sit: Quare vel obiter indicasse sufficiet, quod *Iris* Græcorum & Latinorum commune sit vocabulum, quamvis utrique diversimode ejus *genitivum* forment. Ita ἴρεως legitur apud *Hippocratem* ac *Dioscoridem*; ἴριδος scribit *Nicander*, teste *Borrichio*. c) Inter Latinos Veteres *M. Catoni* genitivus similis est nominativo: Sed *Columella* tam *Iridis* quam *Iris*, & hinc in accusativo *Irim*, pronunciat: *Celso* genitivus est *Iridis*. Cœterum Germanica nomina frequentiora sunt, Schwertel / quod figuram foliorum, & Veilwurtz quod Radicum in aliquibus speciebus odorem respicit. Aliarum Nationum vocabula pluraque synonima qui nosse cupit, adeat laudatum *Bauhinum* & *Christ. Mentzelium*. d)

§. II.

Ego id potius nunc agam, ut *Iridis* naturalem Historiam seu *descriptionem Botanicam* declarem. Quandoqui-

a) *De Mat. Med. Libr. I. cap. 1.*
b) *Theat. Botan. Libr. I. Sect. VI. cap. 2.*
c) *Ling. Pharmacop. Lit. I.*
d) *Ind. nom. plant. univers. edit. noviss. p. 162.*

doquidem verò peramplum hoc est nomine veniens plantarum genus, præstabit utique primum illos exponere *characteres, qui universo generi communes sunt*, deinde autem *proprias certis speciebus notas* atque *differentias* subjungere. Istos igitur, nempe *genericos characteres* designare licebit Clarissimi Botanici *Jos. Pitt. Tournefort* e) observatione, juxta quam *Iris est plantæ genus, flore monopetalo, in partes sex ampliato, quarum tres sursum, tres vero deorsum spectant. Pistillum e fundo floris surgit tribus petalis instructum fornicatis, & partibus floris deorsum inflexis ita incumbentibus, ut palati cujusdam speciem præ se ferant. Calix autem deinde abit in fructum oblongum, trifariam apice debiscentem, in tria loculamenta divisum, & seminibus fœtum, nunc subrotundis, nunc planis. Radix carnosa, oblonga, repens & tunicis carens.*

§. III.

Omisi autem studio nonnulla quæ laudatus Autor ex principiis novæ methodi suæ, ad rem præsentem parum facientia, inseruit: Hoc vero prætermittere nequeo, facile conciliari posse *Tournefortum*, pluresque alios, videlicet *Morisonum*, *Ammannum*, qui *sex* tantum *petala Iridi* attribuunt, cum *Paulo Hermanno* & *Johanne Raio*, qui eandem *enneapetalam*, seu floris novem petalis gaudentem faciunt, computando nempe tria ista petala, quæ *Tournefort* non tam ad florem, quam pistillum ejus pertinere censuit. Ipse autem flos, accurrate loquendo est *monopetalus*, tum omnia illa segmenta sive sex sive novem numerentur, in exortu suo cohærent, nec singulatim decidunt. Cœterum *folia figuræ gladii, & acie cauli obversa*, cum *Johanne Rajo* f) genericis characteribus *Iridis* annumerare omnino decebit.

e) *Instit. rei Herbar. edit. alt. p. 358.*
f) *Hist. Plant. Tom. II. p. 1180.*

§. IV.

Accedo ad *differentias Iridis*, quæ pro diverſo ad hanc aut illam plantæ partem reſpectu, diverſæ ac plurimæ emergunt. Sic intuitu *Radicum*, *Iris* alia eſt *bulboſa*, alia *tuberoſa* & *fibroſa*. Quælibet earum rurſus amplam conſtituit claſſem, ac permultas complectitur ſpecies, ita quidem ut ſolus *Tournefort* l. c. *Irides tuberoſas* LXXVII, *bulboſas* vero XXXVIII. circiter, ſpecie diſtinctas enumeret: Mihi vero illas ſaltem accuratius conſiderare propoſitum eſt *ſpecies*, quæ nobilem in Medicina uſum habent. Propterea *miſſam facio totam claſſem bulboſarum Iridum*, utpote haud officinalem, cujus etiam differentias ſæpe laudatus *Tournefort Xiphii* communi nomine ab altera *Iridis*, *tuberoſæ* nimirum *claſſe*, ſagaciter diſtinguit: Hujus autem ſpecies neutiquam omnes, ſed paucæ duntaxat explorati & frequentati ſunt uſus, quarum characteres paulo infra deſignabo.

§. V.

Ratione *foliorum* alia *Iris* eſt *latifolia*, multarum omnino ſpecierum, alia *anguſtifolia*, non paucas quoque continens differentias apud Herbarios imprimis *Caſpar. Bauhinum* & *Mentzelium* diſtincte inveniendas. Porro nec minimum diſcrimen peti ſolet *a florum colore*: Hujus enim varietas ingens ac tanta eſt, quanta in perpaucis floribus aliis conſpicitur. Occurrit ſane præter *violaceum*, utpote vulgatiorem *Iridis* colorem, etiam *cœruleus*, *purpureus*, *luteus*, *albus*, non uno rurſus modo ac gradu differentes: quæ quidem colorum diverſitas nomini *Iridis* occaſionem dedit, tametſi plures Botanici *non tàm à multiplicitate colorum in ſpecie, quàm individuo apparentium*, laudatam arcus cœleſtis ſimilitudinem deducant: Cum ex adverſo *alii varietatem còloris in ſpecie hic malint eſſe attendendam*. Prolixius eſt in ex-

pen-

pendenda hac controversia *Johannes Bodæus à Stapel* g) ad quem remitto L. B. Interim non dissimulo, quod suspicer, *haud ob solam colorum diversitatem*, *sed unà* (si non præcipue,) *Iridem comparari cum arcu cœlesti*, propter *figuram arcuatam petalorum trium reflexorum & quæ his per longitudinem adhæret*, *exporrectam lanuginem*, *ut plurimum e luteis pilis compositam*, que purpureo, cœruleo, aut alio cujusvis petali colore distincta, Iridem cœlestem sic minus coacte repræsentat.

§. VI.

Possem facile plura *differentiarum Iridis* momenta in medium proferre: Sed unicum hoc commemorare adhuc placet, quod *Patriam* sive *locum natalem* spectat. Hujus enim addito nomine ipsi veteres Medici designare satagerunt certas atque *distinctas Iridis species*: sic alia *Iris* est *sylvestris*, alia *palustris*, *montana*, *sativa* &c. Sic passim apud antiquos Autores invenire licet *Iridem* diversimode cognominari *Illyricam*, *Macedonicam*, *Lybicam* &c. Recentiores vero Autores, nunc *Germanicæ*, *Belgicæ*, *Lusitanicæ*, nunc *Panonicæ*, *Illyricæ* ac seorsim *Florentinæ* mentionem faciunt.

§. VII.

Opportunum hic esse censeo, ut examinem, *quænam è differentiis illis omnibus optima sit pro medendi scopo Iris*? quam ob rem si veteres Græci & Latini consulantur, ipsi uno quasi ore Illyricam commendant, reliquis ferè posthabitis. Sic *Theophrastus* h) *Iridem meliorem perhibet in Illyride*, *quam in Macedonia esse*, *in Thracia verò cœterisque frigidioribus locis*, *ac minus cocturæ idoneis*, *odore penitus carere*. Quin juxta *Galeni* i) suffragium, *si Iris*

g) *Comment. in Theophr. H. B. p. 867.*
h) *De caus. plant. VI. 28.*
i) *De antidot. Lib. 1, c. 12.*

Iris Lybica Illyricæ comparetur, tantùm ipsi cedet, quantum cadaver vivo corpori. Apparet hinc, causam præstantiæ *Iridis Illyricæ* non esse quærendam in eminente caliditate istius regionis, aliàs nobilior foret *Lybica* seu *Affricana*, utpote fervidiore sub cœlo vegetans. Potius igitur *peculiarem quandam vim soli, licet obscuram*, cum *Johanne Costæo* l) in causa esse putaverim, quod in *Illyrico* excellentior nascatur. *Iris Dioscorides* & *Oribasius* pariter optimam judicant *Illyricam*, ita tamen, ut huic proximam vel æqualem faciant *Macedonicam.*

§. *VIII.*

Recentioribus autem temporibus, pleræque Nationes in Europa cultiores *Florentinam Iridem* anteferunt, aut saltem æquiparant *Illyricæ*, nullo quidem errore, cum & ipse *Galenus* l. c. lubens fateatur, *ortam in aliis gentibus Iridem ab Illyrica tam multum haud degnerare.* Quid, quod nec specie, nec florum colore *Illyricam* & *Florentinam* differre perhibeat testis αὐτόπτης *Ant. Mus. Brasavalus* m) ut & *Casp. Hoffmannus* n] qui in hoc solùm discrimen ponit, *quod Illyrica bis floreat quotannis, Hetrusca seu Florentina semel:* idem verò subscribit aliis Botanicis, qui in *Radice* insuper differentiam statuunt, *quod Illyrica extus quidem colore albo sit, intus autem ruffa,* ὑπόκιῤῥος *Græce dicta, Hetrusca extus & intus alba; hæc odoratior, sed Illyrica calidior existat: pro diversitate igitur indicationum, jam melior erit Illyrica, jam Florentina.*

§. *IX.*

Obiter hîc commemoro, Græcos Veteres *duas* seorsum *Illyricæ Iridis* agnovisse differentias, intuitu figuræ radicis, unde *Plinio* o) narrante, alia *Rhaphanitis*, alia *rhizo-*

l) *Annot. in Mesuæ simpl. cap. VIII.*
m) *Exam. simplic. Medic. p. m. 248. & 49.*
n) *Var. Lect. Lib. I. cap. 8.*
o) *H. N. Lib. XXI. cap. VII.*

rhizotomos appellata fuit, quorum vocabulorum ſenſus, juxta *Andream Cæſalpinum p)* hic eſt, ut *Rhaphanites Radicem in rotunditate oblongam*, *rhizotomos autem veluti mutilatam detruncatamque* ſignificet, qualis quidem conditionis *Florentina Iris*, quæ communiter ſub hoc nomine venditur, eſſe ſolet. Cœterum in eo fere conſentiunt Botanici recentiores, quod *Iris Hetruſca*, cujus radix tanquam præſtantior expetitur, *flores* ferat *nivei candoris*: talem enim in Hetruria paſſim coli teſtatur *Henricus Smetius q) Cæſalpino, Caſp. Bauhino &c.* conſentientibus.

§. X.

Notas bonitatis in *Iride* ſequentes animadvertit l. c. *Dioſcorides*, ut nimirum *pumila fere ac denſa conſtet radice, frangenti contumax, ſubruffo colore, guſtu amaro, odore perquam ſincero, ita ut nullum prorſus ſitum redoleat, & quæ, dum tunditur, ſternutamenta moveat.* Omnes hæ notæ ad uſitatam penes nos hodie *Florentinam Iridem* facile quadrant, excepto colore, qui in hac, velut antea e *Caſp. Hoffmanno* retuli, ordinarie *albidus* deprehenditur, tametſi interdum occurrant quædam fruſta, intus manifeſte ſatis rufeſcentia; ſed talia *Illyricæ Iridis* ſpecimina quis forſan dixerit? cui non repugnaverim, parum quippe ſollicitus, quo loco nata ſit, ſi modo præcipuis laudabilibus notis gaudeat in uſum vocanda *Iris*. Juvabit hac in re monentem ſequi *Galenum* l. c. *Iridem odoratiorem ſemper eligito: unumquodque enim optimum eſt, quod ſui generis odorem habet vehementiorem.*

§. XI.

Præter Iridem vero Florentinam, utpote exoticam, in uſu quoque eſt noſtratibus Iris Sylveſtris aut vulgaris Germanica, blaue Schwertel & Himmel Schwertel/ item

p) de plant. Lib. X. cap. 36. q) Miſcellan. Lib. IX. cap. 2. p. 568.

item blaue Gilgen nuncupata. Hanc fuſe deſcribit Caſp. Bauhinus l. c. Differentiam vero ab Illyrica & Florentina in eo præſertim ponit C. Hoffm. r) quod radicem gerat rugoſam minusque odoratam, uti ſane duplici hoc diſcrimine ignobilitatem ſuam cuivis exploranti facile prodit. Nihilominus & ipſa officinalis, & ſuis prædita eſt virtutibus non ſpernendis, maxime quamdiu recens fuerit Iris hæc noſtras, quemadmodum infra pluribus ediſſeram. Curioſum forſan nimis eſt diſcrimen quod in Iride iſta Sylveſtri ſtatuit *Nic. Wincklerus s)* quando duum eſſe generum cenſet, unam ſativæ per omnia ſimilem, niſi quod radices ſint graciliores, alteram foliis gladioli longioribus, flore novem petalis purpureis conſtante, quorum extima ſuperior tantum pars aureis pingatur lineis: Sed utrumque iſtud genus plane non differens autor ille pronunciat, radicis reſpectu, quam tenuem, lignoſam, geniculatam, ſufruffam & inodoram eſſe tradit.

§. *XII.*

Colligendi modum quod attinet, plane ſuperſtitioſum narrat *Plinius* his verbis: *Foſſuri tribus ante menſibus mulſa ▽a circumfuſa, hoc veluti placamento terræ blandiuntur, circumſcripta mucrone gladii orbi triplici: & cum legerint eam, protinus in cœlum attollunt. Tempus collectionis*, judicio *Meſuæ t)* melius eſt *principium Veris*, quod non perperam præcipi exiſtimat *Coſtæus*, quia tunc utili humore multo prægnans eſt radix, in producenda ſcilicet folia ac flores parato; quare & extrahendo ſucco magis idonea eſt, ac ſi ex ſiccanda ſit, viribus longe ſuperior, alioqui, ſi autumnum expectas, eſſe eo tempore ſolet arida, quæ alendis & foliis & floribus humore inſito plurimo eſt exhauſta; Neque autem eſt (quod in aliis plantis evenit) ut foliorum caſum in hac expectes: quando

r) *de ſimpl. med. c. VIII.* s) *Chron. herbar. Lit. R. 3.* t) *Comment. in Meſ. l. c.*

do, perpetuo etiam hyeme, illi inhærent. Non temere ergo Mesue vernum tempus huic eruendæ radici adscribit: hactenus ille. Cœterum communis quoque aliis radicibus existit *ratio tractandi effossam Iridem, à Dioscoride* laudata, ut, *frustatim dissecta siccetur in umbra*, & *trajecta lino recondatur*: quamvis ne sic quidem conservari satis feliciter possit hæc radix, utpote quæ, jam tum *Plinio* teste, *non sicca modo, verum & delitescens adhuc in terra, celerrime sentiat teredines*: cum interim hoc non obstet, quo minus *odoratior in vetustate reddatur* ipso etiam *Dioscoride* observante. Est vero etiam *usus singularis succi Iridis*, præsertim *nostratis*, *è radice recenti extempore exprimendi*, quemadmodum suo loco pluribus indicabitur.

§. *XIII.*

Recensiturus nunc *virtutes Iridis*, haud morabor lites veterum, circa *primas* ejusdem *qualitates* harumque *gradus*, tametsi plerique *calidam & siccam inter secundum atque tertium ordinem statuant*. Nonnullorum vero discrepantes sententias proponit *C. Bauhinus* l. c. Ego potius *secundas* atque *tertias* sic vulgo dictas *qualitates*, utpote certiores, & multiplici effectu comprobatas enarrabo. Manifestum itaque hoc esse imprimis puto, omnem *Iridis radicem*, propter abundantiam *salis acris atque subtilis*, tam gustu quam olfactu percipiendi, *incidere*, *attenuare* & *resolvere*: propter 🜍r autem, sive *particulas* ∘∘∘*oso ramosas*, *una cum salinis substantiæ* ▽*reo, mucilaginosæ immersas*, *abstergere*, *emollire*, *digerere*: quæ sane cuncta non rationi solum analoga, verum & experientiæ satis sunt conformia. Incidendi quidem & attenuandi magnam potentiam commonstrat evidentissimè constans *effectus purgatorius* vel evacuandi per alvum. Quare non solum, *Dioscoridis* testimonio, epota ex hydromelite

drachmis septem purgat bilem, crassamque pituitam, verum etiam *Ruffus*, & ex ipso *Oribasius*, u) perhibent, *succum Iridis validissime tam bilem quam aquas movere; Imo, si plus justo detur, etiam sanguinem trahere.*

§. XIV.

Dicta *virtus Iridis cathartica* facile persuasit recentioribus Medicis, ut seorsim in *hydrope* facerent periculum ejus, quamvis circa dosin haud parum dissideant: uti sane varias variorum sententias exponit *Simon Paulli x)* è quibus, inter se collatis, hoc demum colligitur, infimam dosin esse unc. ß. summam unc. tres aut quatuor. Scribit *C. Hoffmannus y)* quod cum *iste succus sæpe faciat ardores, non in faucibus tantum, sed & in toto corpore*, quidam prorsus abhorrere ab illo; sed distinctione hic opus esse idem censet, cum in *Germanica* id fieri verosimile sit, in *Florentina* non æque; Deinde verum id esse *de succo crudo, per residentiam non depurato*, quod tamen fieri debet si modo tutò curare volumus. *Corrigitur* autem (ut porro ille infert) *hæc acrimonia succi* à Practicis, addito *saccharo* aut *manna* aut *melle rosato*: Sed præterea hanc habet malitiam, *autore Mesue*, quod *ventriculo molesta* sit, quam ipse obtundendam præcipit spica & mulsa.

§. XV.

Cœterum istam *succi Iridis violentiam se quidem expertum negat Mart. Listerus z)* etiamsi sæpius in Hydrope ad tres quatuorve unc. dederit: *an forte quod Iridis succus apud Anglos nutritæ mitior sit? At de nostratis*, seu *Germanicæ Iridis succo* certum satis hoc est, quod non solum potenter evacuet hydropicos, sed & faucium insigni ardore corripiat: Memorabilis hanc in rem historia, per *Jacobum Wolfium* communicata, extat *in Miscellaneis Acad.*

u) Collect. Libr. VII. c. 27. p. m. 295. x) Quadrip. Botan. p. m. 70. & de dos. medic. purg. p. 590. & 91. y) de medicam. officin. libr. I. c. 20. z) de morb. Chron. Exercit. I. p. m. 57. 58.

Acad. Nat. Curiosorum aa). Ut autem jucunde non minus quàm tuto operetur validum hoc purgans, medici diversos corrigendi per aromatica, saccharata, [illegible] &c. modos præscribunt, cujusmodi tres egregios exhibet l. c. *Smetius*. Nec contemnenda forsan est methodus *Theod. Mayernii bb*) quando *succi è rad. Irid. express.* & per subsidentiam parati unc. ß. cum Syrup. ros. solutiv. unc. ij.: simul ordinat hydropicis. Idem Auctor pro eodem scopo, non minus commendat ipsam radicem, in substantia exhibendam, sequentibus verbis: *Hydragogum excellens est rad. Ireos Flor. rec. & fragrans, in tenuiss. pulv. redacta, ex vino albo à* ʒj *ad* ʒij *sumta copiose operatur & blande. Sæpius dedi hydropicis felici successu, & per se & cum jalap. [cui permixta egregiè purgat] & cum Mercurio dulci. Consumit materiam cachexiæ & hydropis, & tumores œdematosos usu tollit.* ℞. *Ir. Flor.* ℥iij, *macis* ʒij, *zinzib.* ʒiij *vel* ʒß, *F. pulvis Detur quotidie mane cochlear.* j. *cum saccharo in vino albo vel cerevisia. vel.* ℞. *Irid. Flor.* ℈j. *Tartari* ⊕*lati, macis, cort. Wint. cort. sassafr. aa gr. v. sandal. citr. curcumæ, aa* ℈ß, *sacch. anis.* ʒj. *M. f. pulv. pro una dosi, Detur ex vino quotidie.*

§. *XVI.*

Atque ita satis me declarasse puto insignem *Iridis vim catharticam* præsertim *in educendis aquis Asciticorum.* Pariter autem *purgandi fine Oribasius* l. c. drachmas tres *illius radicis ex melicrato sumendam suadet spleneticis, quotidianam aut quartanam febrem habentibus, spiritus angustiâ laborantibus, & quos tussis & colicus dolor infestat.* Quantum ad *febrifugum* usum attinet, hunc quidem ab aliis medicis tantopere laudatum non deprehendo, quod autem *colicis torminibus, apud infantes maximè,* medeatur, si quando talia saburræ viscido flatulentæ originem debent,

 tàm

aa) *Dec. II. Ann. VIII. obs. 63.* *bb*) *Prax. med. Syntagm. I. Libr. 3. c. 10.*

tam *virtus Iridis incidendi & abstergendi* in dubium facit, quàm creberrima Practicorum experientia confirmat. E multis unicum *Simonem Paulli* vocare placet in testimonium l. a. ita scribentem : *Utilis quoque est [Iris Florentina] ventris inflationibus medendis ; quibus quoniam facile recens nati infestari solent, temperare mihi non possum, quin vobis descriptionem pulveris communicem, cujus usu D. Jacobus Martini quam plurimos ab his vindicavit, propinando eis hujus scrupulum unum itemque alterum in lacte nutricis solutum. ℞. autem rad. Pæon. Ir. Flor. aa* ℥ij. *Croci* ʒij. *Sacch. albi* ℥ij *candi* ℥iß. *Penidii* ℥ß. *misc. f. l. a. pulvis subtilissimus.*

§. XVII.

Non solum autem propter particulas incidentes atque *abstergentes Iridem sedare tormina* verosimile est, sed etiam mediante 🜁re blando balsamico, quod pacandis cum nervoso genere spiritibus idoneum perquam videtur. Huc digitum intendit *Dioscorides*, dum & *somnum conciliare* Iridem asseverat. Verissimum id esse Listerus testatur. Effectum tamen hunc limitat *C. Hoffmannus*, eundemque non à vi narcotica sed *substantiâ vaporosâ*, [quali constet quoque Crocus, Myrrha, Ambra &c.] procedere putat. Id autem fieri in *corporibus frigidis & humidis*, non calidis & siccis : subscribit huic sententiæ *Simon Paulli*, ne plures adducam testes : cum interim existimem requiri ad istum effectum obtinendum non modo *fragrantiorem Florentinam Iridem, sed ipsam probe siccatam ac diuturnæ evaporationis beneficio a sale acriori volatili liberatam :* Hæc enim forsan est ratio, quare *Iris vetustior elegantius fragret quam recens.* Atque ut meum qualecunque judicium proferam, *ubi magis incidendum, resolvendum & evacuandum est, Iris recens, vel succus ejus præstabit, ubi verò demulcendum & roborandum, potius anosa ac per ipsam vetustatem blandior reddita conveniet.*

§. XVIII.

635

§. XVIII.

Taceo varias insuper *vires* Iridi a variis attributas, nimirum *urinam*, *calculum* & *menses movendi* &c. quæ sane ex dictis per analogiam facilè probabiles redduntur. Quod *gonorrhæa* simplici aut involuntariò seminis profluvio laborantibus Iris conducat, non tantùm *Dioscorides* tradidit, verùm & *Gabr. Fallopius cc*) suam addit experientiam, se scilicet pluries in hoc casu usum, maximo cum successu, exhibendo radicis hujus pulverisatæ ʒj. cum Sacchari rosati ℥iß, quotidie per dies quadraginta mané, hujus mixturæ cochleare unum exhibendo. Sit fides penes auctorem. Vulgatior sane est *usus errhinus*, quandoquidem non solum, *Dioscoride* jamdum observante, *sternutamenta & lachrymas movet*, naribus nempe excepta *Iris*, adeoque ab extravasatis & stagnantibus serosis humoribus caput liberat, irritante salis acrimonia, sed etiam suavibus ♀reis exhalationibus roborat, spiritusque reficit, quotidie hinc eo nomine frequentata.

§. XIX.

Cœterum excellit omnino *Iris pectorali virtute*, ita ut vix magis concordes ullibi medicos invenire liceat, quàm in hac asserenda. Plurimi tamen etiam hos usui præfigunt terminos, ne ultra statum *frigidæ & humidæ intemperei* ille extendatur. Quare *perperam* in hac radice quærerent solatium *tussi sicca*, *hæmoptysi* aut *phthisi veræ afflicti*, quibus ipsa propter acrimoniam & caliditatem suam non poterit non obesse magis. Rectius itaque præscribitur *asthmaticis* & *infarctu pulmonum humido-viscido laborantibus*: hunc enim potenter resolvit, & ad facilem expectorationem disponit. Ingreditur propterea *Iris* plerasque *compositiones* tam *officinales* quàm *magistrales*, *pectori*, per tussim & screatum mundificando *dicatas*. Pro-stant

cc) *Comment. in Diosc. Libr. IX. c. 6.*

ſtant in officinis duplices *Dia-Ireos ſpecies*, nimirum *ſimplices*, & *compoſitæ* Actuarii aut *Salomonis*: Utrarumque accuratam analyſin *Bern. Deſſenius Cronenburgius dd)* & *Franc. Alexander ee)* inſtituerunt. Mihi vero in præſens ſufficit de illarum uſu perdocta *C. Hoffmanni* ἐπίκρισις, *quod nempe non ad purgandum faciant, verum ad deſtillationes, hac limitatione, ut ſimplicis quidem uſus ſit ab initio, antequam malum invaleſcat, compoſitæ autem in affectu diuturno, præſertim frigido.*

§. *XX.*

Poteſt autem fere commodius *ex tempore in pulverem redacta Iris* præſcribi, & ſingulis caſibus, vel ſola, vel juncta aliis, propiniari, facilius ſic determinanda doſi & accommodando uſu ad cujusvis ægroti ſtatum, & medici arbitrium. Eſt enim profecto *Iris* ex illorum ſimplicium numero, quæ *quam minima præparatione indigent*, ſed probe tantum ſiccata & conſervata in quaslibet formulas prompte rediguntur. Quare nec operæ pretium duco evolvere plures, aut olim, aut hodienum officinis familiares *ex Iride compoſitiones.* Quin & nonnullæ fruſtra ſuſcipiuntur præparationes, cujusmodi eſt *aquæ Iridis* deſtillatio, cui (licet odore & ſapore prorſus non careat) facile tamen palmam præcipit *infuſum aut decoctum. Joh. Poppius ff)* mentionem facit *olei ex Iride deſtillandi*, quod tanquam nobiliſſimum remedium cephalicum, & inprimis pulmonum, tum etiam aliorum viſcerum languoribus ſuccurrens ille commendat. Mihi vero quærenti *oleum Iridis, mediante* (ut artis eſt) *cum aqua deſtillatione*, nihil comparuit, præter ipſam aquam quodammodo albidam ac turbidam, odoratam tamen, ſupernatante *pauciſſima unguedine*, qualis fere cum aqua roſarum prodire ſolet; ut adeo aut mentitum eſſe, aut alia methodo deſtillaſſe ſuum *Iridis oleum* ſuſpicer *Poppium.*

§. *XXI.*

dd) *de compoſ. medicam. p. m.* 172. 73. ee) *Apoll. ad* 1. *p. m.* 163. 65.
ff) Kräuterbuch *p.* 424. & 25.

636

§. XXI.

Usitatius, & citra difficultatem parabile est, per infusionem & coctionem, ♁eum *Irinum* jam pridem celebratum & creberrime adhibitum, quod quibus locis olim maxime præstans fuerit confectum *Plinius* edocet. Ipsæ verò compositiones à diversis traduntur diversæ. Nostratibus in officinis extat ♁*eum Irinum Mesuæ*, quod unam radicis, duas florum partes in ♁eo veteri macerandas & coquendas secundum artem recipit, quod etiam exceptionem facit illius *asserti Pliniani*, *quod Iris radice tantum commendetur*. Quamvis existimem, *flores* omnino *plurimum imbecilliores esse radicibus*, illosque in compositione olei citra errorem omitti posse, aucto saltem harum pondere. Cœterum *usus* ♁*ei Irini* (quod calidissimum & penetrantissimum *C. Hoffmannus* pronunciat) *ordinarie saltem est externus*, quem tamen in *Pharmacop. Augustana* prolixius laudatum jam non moror, sed potius ad *Iridis* ipsius *externe vario modo adhibitæ nobiles quosdam effectus merito pandendos propero.*

§. XXII.

Meretur autem hoc primum notari, quod *masticata Iris halitum oris commendet*, propterea que *dentifriciis pulveribus* communiter addatur; quia non solum balsamico ♃re putredinem gingivarum præcavet, sed & has unà cùm dentibus abstersiva virtute mundificat, & nitidiores reddit, denique etiam confirmat. Quin & *Iridis decocto*, *si dentes foveantur*, *dolorem eorum mitigari* perhibet *Jacobus Horstius* gg.) Popularis neque vituperandus mos est, *infantibus dentitione occupatis appendere Iridem Florentinam*, ut hujus crebriori commorsu *facilitetur ipsorum dentium eruptio*. Seorsim quoque *ozæna laborantibus*, *aut quibus alias anima fœtet*, *Iridem mandendo conducere testatur*

C

gg) *Herbar. Horstian. p.* 250.

tur Simon Paulli l. c. ubi & ipse *usum Iridis in pulveribus sic dictis cypriis* capiti roborando & capillicio conspergendo excogitatis, horumque *abusum* erudite examinat, & perstringit.

§. *XXIII.*

Coeterum *pleraque de usu Iridis interno*, in variarum partium affectibus salutari, a me relata, *de externo etiam usu prædicari possunt*. Sic pro *capite roborando, & doloribus ejusdem frigidis sedandis*, oportunè *Iris* recipitur *ad cucuphas* aut sacculos capitales. Sic *respiratione difficili* ab infarctu pulmonum viscido, nec non *tussi humida* laborantibus prodest *fomentum pectoris ex Iride vel* ☍eum ipsius illitum. *Pulverisata* Iris cum zedoaria & calamo aromatico, inspersa calido pani e clibano extracto, atque imposita ventri, *fortissimam colicam mitigat*, fidem faciente *Horstio l. c.* Tusam & decoctam *Iridis radicem in fotu adhibendam, adversus mensium obstructiones, commendat Hippocrates*, cui consentit *Dioscorides*, hoc etiam addens, quod *cum melle, glandis modo subdita Iris, partum extrahat.*

§. *XXIV.*

Laudatur insuper Iris, uno quasi ore a medicis, tanquam *topicum* emolliens ac digerens *validissimum* : quo quidem nomine ipsam iterum extollit *Dioscorides, quod cocta & illita strumas, veteresque duritias emolliat.* Qui vero tumores resolvi adhuc queunt, eorundem materiam non minus promte *dissipat*, unde *Scribonius Largus* ii) *Irim Illyricam coctam ex passo, calide bis terve impositam bene discutere parotidas* observavit. Neque minus eminet *abstergendi potentia Iris*, utpote cui tam salinæ acres quam ♃reo-mucilaginosæ ejus moleculæ famulantur ; Quapropter *smecticis remediis* jure suo dudum annumerata fuit. Admotam hinc *radicem Iridis*, cum albo veratro, & duabus mellis partibus, *lentigines & vitia*

hh) Lib. de nat. muliebr. edit. Föes. Sect. IV. p. m. 140. ii) Composit. med. n. 43.

vitia cutis in facie à sole contracta emaculare, *autor est Dioscorides*. Eandem ob rationem hodieque *smegmatibus sive saponibus odoratis*, (quorum usu gaudent delicatuli ad abstergendam & nitidiorem reddendam cutem) *Iris Florentina* solet immisceri.

§. *XXV*.

Nec silentio possum prætermittere eximiam *vim Iridis travmaticam*, quæ a plurimis commendata legitur, tametsi magis *ad antiquas & sordidas partium solidarum continuitatis solutiones*, e.g. *ulcera* varii generis, quam ad *vulnera recentia* usus ille restringitur. Hic iterum adest suo testimonio *Dioscorides*, *siccam Iridem ulcera replere*, *cum melle purgare*, *nudata ossa carne operire*, *&c*. Huic omnino suffragatur *Mesue*. *Hieron. Tragus* ll) insuper *ulceribus cancrosis*, *fistulis*, *herpeti* aliisque, *genitalium* præsertim vitiis *inspersam Iridem* conducere affirmat. Ne usum in specie contra *paronychiam* è quorundam observatione hic commemorem prolixius, id saltem puto minime obscurum esse, quod *Iris*, partim mediantibus *salino-smecticis particulis*, ulcerum atque vulnerum mundificationi; *sulphureo-balsamica* autem *substantia*, putredinis correctioni, carnium regenerationi & consolidationi aptissima exiitat. Has hactenus propositas *Iridis egregias dotes atque tam internas quam externas utilitates* qui secum perpenderit, facile, puto, adstipulabitur *Plinio*, qui istam *unguentis & medicinæ natam*, cum admiratione pronunciat: Nec hyperbolice locutum judicabit *Dioscoridem*, qui in *universum magni ad omnia usus*, *Iridem* esse declarat.

§. *XXVI*.

Coronidis loco nonnihil annectam *de usu Iridis extra Medicinam*, aut saltem non directe ad hanc pertinente. Fragrantia certe hujus radicis, & balsamicus character mor-

ll) *Hist. stirp. Lib. II. c. 51.*

mortalibus haud difficulter persuasit, *ut ad conservandas à corruptione & condiendas res varias*, illam expeterent. Sic *vestimentis* additur, ut tineas prohibeat, & erosionem à vermibus impediat, dictitante *Horstio*, qui etiam *usum in condiendis cadaveribus Magnatum*, cum *Simone Paulli* expresse laudat.

§. *XXVII.*

Virtus ad vinum & dolia (quibus hoc asservatur) *condienda*, jam olim explorata fuit. Sic *M. Cato* mm) *ad labra doliorum circumlinenda, ut bene odorata sient, & ne quid vitii in vinum accedat, Irim aridam contusam præscribit*: Qui usus hodienum fere passim obtinet, quando *lintea sulphuri liquefacto intincta, Iride* præsertim, tum aliis fragrantibus rebus *conspersa* (vulgo einschlag vocant) accensa suspenduntur in doliis, ut hoc suffimigio perfusa vinum rectius conservent. Quin & *Columella* nn) *ad vinum dulce faciendum*, & alias diversimode *salubriter condiendum*, *Irim* in substantia infundendam præcipit. Tribus saltem verbis hoc refero, quod *è floribus Iridis, violacei aut saturati cœrulei coloris, paretur atramentum cœruleum*, (Veil-blaue Safft Farbe) cujus conficiendi artificium accurate recensuit *P. M. Canepariu*s oo) & *Johannes Rajus* l. a. Ego hic pedem figo, Lect. benev. veniam deprecatus, sicubi erraverim, aut justo brevior forsan in tractatione hujus thematis visus fuerim; uti certe tam paucis plagulis omnia ad illud referenda me complecti non potuisse ultro confiteor. DEO autem T. O. M. ut pro aliis innumeris beneficiis, ita quoque pro concessis hucusque Academicorum studiorum adminiculis devotissimas nuncupo gratias.

FINIS.

mm) *de re rust. c. CVII.* nn) *de R. R. Libr. XII. c. 28.*
oo) *de atram. descript. V. c. 4.*